

Віктор КІЧЕРА

МІСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕФОРМОВАНИХ МОНАХІВ-ВАСИЛІАН НА ЗАКАРПАТТІ У 20-30-х роках ХХ століття

Надзвичайно важливе значення мала місійна діяльність василіан Підкарпатської Русі, яка після першої світової війни опинилася в складі Чехословаччини. Місійний рух був складовою частиною значного розвитку релігійного життя на Підкарпатті. Основним завданням цього руху було паралізувати перехід вірників у православ'є, що стало наслідком безглуздої мадяризації греко-католицького духовенства і церкви загалом. Внаслідок цього інерційно зберігалось масове недовір'я українських греко-католиків до своєї церкви. Тому саме завдяки місіям монахи мали відновлювати довір'я вірників до своєї церкви.

В історіографії дане питання перебуває на початковому етапі вивчення. Загальних досліджень, які би стосувалися місійного руху не існує. Радянська історіографія досить негативно висвітлювала місійний рух василіан. Михайло Болдижар вважав, що основним завданням ченців є боротьба з прогресивними ідеями комунізму [2, 91]. Документи підбиралися теж досить тенденційно, а якщо порівнювати з оригіналами суть їх спотворювалась. Прикладом може бути документ в якому наводиться проугорська агітація чеських громадян під час відпустів у Маріяповчанському монастирі, який став складовою Угощини [17, 138]. Можливо такі випадки дійсно були в умовах тодішньої міжнародної політики, але не потрібно ці висновки поширювати на весь Чин. Деякі відомості про місійну діяльність монахів ЧСВВ є в «Нарисі історії Василіянського чину Святого Йосафата», який вийшов у Римі 1992 р. Тут повідомляється, що засновниками місійного руху у 1924 р. були оо. Стефан Решетило, Полікарп Булик та Павло Гойдиш [20, 400]. Окремі аспекти василіанських місій є в колективній праці Володимира Фенича та Ореста Цапулича по ЧСВВ на Закарпатті, яка вийшла в Ужгороді в 2004 р. Цінним є аналіз місійних товариств, певних статистичних даних та позитивних наслідків місійного руху для церкви в цілому [25, 58-59]. В цілому питання майже не висвітлено, або перебуває під впливом значних ідеологічних нашарувань.

Найвідомішим місіонером, який вміло проводив проповіді, мав велику прихильність місцевих вірників та великий вплив серед релігійного кліру був о. Стефан Решетило. Крім того, серед відомих місіонерів і

проповідників ЧСВВ особливо фігурували оо. Полікарп Булик, Ієронім Малицький, Павло Гойдич, Петро Котович, а пізніше і Христофор Миськів, Йосафат Рога та інші. Наприклад, у 1924 р. відбулося 9 місій отців василіян – 3 в Пряшівській і 6 в Мукачівській єпархії, де було в загальному 159 наук, а лише причасників було 12 тис. вірників [5, 1]. В 1925 р. було дано 7 місій [5, 1]. «Географія місій» була досить широкою – Липник Великий, Нове Місто, Бардіїв, Остурня (Пряшівська єпархія); Чорний Ардов, Терново, Дубове, Заріччя, Драгово, Золотарево, Тур'я-Пасіка (Мукачівська єпархія) тощо.

Спочатку влада не приділяла велику увагу місійній роботі отців-реформаторів, які несли проукраїнські мотиви у своїх промовах. Деякі з них навіть отримали чехословацьке громадянство (оо. Полікарп Булик та Ієронім Малицький), а один отримав тимчасовий дозвіл на проживання (о. Петро Котович) [4, 49-50]. Але декотрі з місіонерів і зокрема о. Стефан Решетило весь час був під пильним оком поліційних органів республіки за свою непохитну позицію. В телеграмі між поліційними органами за 1924 р. говориться, що в серпні 1924 р. в промові на святі в Мукачівському монастирі (ймовірно, Успіння) він висловлював ідеї, які загрожують правам чеських громадян, що підтвердили ряд свідків [4, 80]. В іншій телеграмі говориться, що вже в червні 1925 р., було зроблено ряд кроків за якими заборонялося даному проповіднику перебувати в Чехословаччині [4, 81]. У таємному звіті Поліційної управи 27 квітня 1926 р. стверджується, що більшість василіанського ордену є дуже клерикальним і протичеським [4, 54]. За цим звітом одним із завдань місіонерської роботи було паралізувати православний рух, який набирав великого розмаху [4, 50]. Виникає питання – чому влада намагалася вислати о. Стефана Решетилу, який проводив виключно місійну роботу, для, як він вважав, українців? Більш вірогідно, що це здійснювалося через політичні мотиви (боязнь впливу українських тенденцій), а все виглядало так, ніби влада має більшу лояльність до православних, які в таких сприятливих умовах досить добре розвивалися.

Незважаючи на це місійний рух продовжував активно розвиватися і набирати чіткої організованої структури. Велику роль в місійній роботі відігравали релігійні товариства, які засновувалися для поширення християнських цінностей. О. Стефан Решетило був організатором товариства «Оборона віри», завданням якої було зберігати існуючий обряд [4, 49]. У 1924 р. за ініціативи о. Павла Гойдича було засновано «Товариство Пресвятого Серця Христового», за статуту якого всі члени мали щоп'ятниці молитися за гріхи усіх людей, проводити суплікацію (благання Святих Тайн) і проводити відпуст на свято Пресвятого Серця Христового [24, 81-82]. Наприклад, в 1926 р. було 3 тис. паломників, з яких 2 тис. прийняли причастя, а в 1934 р. нараховувалось 6 тис. членів

товариства [24, 83]. Не дивно, що його заснували, позаяк о. Полікарп Булик, у своїй переписці з Римом 22 квітня 1926 р. наголошував привілейовану роль в набожності до Пресвятого Серця Христового [12, 1]. За ініціативи о. Петра Гебея – о. Стефан Решетило 30 квітня 1925 р. засновує «Місійне товариство священників Св. Йосафата», чисельність якого за рік зросло з 15 до 42 осіб [25, 58]. Все це надавало місійному рухові досить велику організованість і приносило значні результати.

Велику допомогу в місійному рухові надавав Апостольський престол і, зокрема папа Пій XI. На місійну діяльність монахів ЧСВВ Рим 20 липня 1926 р. виділив 8 тис. італійських лір [6, 1]. Центральним відпустовим містом був Маріяповчанський монастир, який став складовою частиною Угорщини. Тому для більшої зручності новим відпустовим містом став Мукачівський монастир на Чернечій Горі. Для цього папа Пій XI влітку 1926 р. подарував монастирю давню східну ікону Богородиці, яка від 1453 р. перебувала в Римі [3, 97]. Передачею ікони займався великий прихильник василіан о. Дионісій Нарядій, який в той час працював у Римі і писав з цього приводу листи до Мукачівських василіан [12, 5-6]. 26 червня 1926 р. ікона прибула до Ужгорода, після чого була перенесена до Мукачева і 27 червня розміщена в монастирі на Чернечій Горі [1, 5]. Вже в 1928 р. на Успенські свята прийшло до 50 тис. вірників, а на святі був присутній митрополит А. Шептицький, який, до-речі сам був вихідцем із василіан [22, 107]. Особливо популярними стали Богородичні свята – Стрітення, Благовіщення, Успіння, Рождество, Покрова, Введення та Непорочне Зачаття. Після цього Мукачівський монастир став центром паломництва з усієї Підкарпатської Русі.

Крім того василіани, як і в давні часи, стали опорою для єпископської влади. Особливо плідна співпраця була за єпископського правління Петра Гебея, а пізніше й інших єпископів. З самого початку монахи-василіани сприймалися як дуже добрі проповідники, а тому місцеві парохі дуже часто запрошували їх для проведення місій. Наприклад, 22 червня 1923 р. Грушівський тимчасовий адміністратор о. Володимир Желтвай просив дозволу у єпископа провести службу на місці колишнього Грушівського монастиря, на якій монах ЧСВВ міг би роз'яснити вірникам значення цього місця [15, 1]. У 1925-1926 рр. надходило багато листів місцевих священників, які просили протоігумена, чи навіть особисто о. Стефана Решетила, проводити місії, зокрема, з Шарошпо-току, Дубового, Бедевлі та інших сіл [11, 42-55]. З цього зрозуміло – діяльність монахів-василіан була досить плідною і подобалась вірникам, які дуже радо і в великій кількості приходили послухати їхні проповіді.

Хоч успіх місіонерської роботи був досить значний влада й надалі упереджено ставилася до поширення українських ідей, які панували в

Мукачівському василіанському монастирі. Наступною «українською проблемою» стала «шкідлива» брошура, яка була поширена у монастирі. Поліційна дирекція в Ужгороді 16 січня 1926 р. подала керівництву Політичного управління звіт про книжку «Державні змагання Підкарпатської Русі», яка була в Мукачівському монастирі, а її зміст ніби загрожувє державній безпеці [4, 9]. Особливо, на думку поліційних органів, «небезпечні» для держави були наступні думки з цієї брошури: по-перше Підкарпатська Україна є частиною українських земель; по-друге ця частина земель була приєднана добровільно і з часом становить їх має переглядатися; по-третє більшість населення не хотіло приєднуватися до Чехословаччини, бо якщо не надали автономію угорці, то не нададуть і чехи; по-четверте Підкарпатська Русь має бути з'єднана з Українською державою тощо [4, 9-11]. Ці думки були цілком нормальними, а якихось антидержавних закликів в ній не було. З іншого боку держава може трактувати це як певний сепаратизм, хоч насправді висловлювалась лише думка більшості, щодо подальшої долі Підкарпатської Русі.

За цю діяльність і іншу місіонерську роботу у грудні 1927 р. о. Стефан Решетило змушений виїхати до Галичини [25, 58]. Але невдовзі він уже повернувся на Закарпаття, оскільки о. Йоаким Хома в листі 11 серпня 1928 р. до галицького протоігумена просить не відкликати о. Стефана Решетила до Галичини, бо влада його вже не турбує – крім того, він добрий проповідник, відновлює Малоберезнянський монастир, більш того може викладати і добре володіє латинською мовою [7, 53].

Важливим напрямком діяльності василіан стало створення в 1925 р. кириличної друкарні при Ужгородському монастирі, де видавалась переважно література релігійного змісту. До 1935 р. ця друкарня випустила – 181 250 примірників щомісячної газети «Благовісник», 150 920 примірників релігійних газет, 76 767 релігійних книжок, 78 100 молитовників, 26 800 церковних календарів, 20 000 наукових творів та 173 250 релігійних брошур [25, 58]. Головною метою створення друкарні – це «дешева книга для бідного русина», що в принципі і було досягнуто [23, 65.]. Дійсно друкарня мала великий вплив на суспільну ситуацію в краї, а крім того, василіани поширювали християнські цінності серед людей і друкарня повністю виконувала покладену на неї роль.

Дуже важливим етапом місійної діяльності ЧСВВ – це робота за кордоном, для вихідців із Підкарпатської Русі, передовсім в Сполучених Штатах Америки. До-речі першим василіанським місіонером у США був саме виходець із Закарпаття – о. Кирило Гулович, який проводив тут місії з 1889 р. [26, 124]. На запрошення о. Василя Такача в листопаді 1928 р. до США вирушили два реформовані ієромонахи – оо. Теофан Скиба та Теодор Лєгеза [13, 8-9]. З листа о. Теофана Скиби

22 листопада 1928 р. до о. Полікарпа Булика, стає зрозуміло, що ці два отці до Різдва мають провести 5 восьмидневних місій в різних містах, а за кожну місію отримати по 200 доларів США [13, 10-11]. Причому до цих коштів монахи додавали і особисті дарунки, оскільки не мали право володіти будь-яким майном, а гроші були дуже необхідні для підтримки новіціату – внаслідок першої місії в Пітстоні, яка надзвичайно вдалася, монахи вислали до Мукачева 283 долари США [13, 1]. Більш того місії призводили до покликань, оскільки о. Теофан Скиба повідомляв ігумена, що до літа 1929 р. можна буде відібрати 4-5 новиків на новіціат в Мукачево [8, 1]. В листі місіонерів 20 березня 1929 р. з Гомстеда штат Пенсільванія, зрозуміло, що через великий успіх місій вони продовжились і отці-василіани вирішили провести ще 6 місій [8, 2]. Таким чином, місії в США призводили, не тільки до задоволення духовних потреб, але й приносили прибутки, які були дуже необхідні для утримання новіціату в Мукачеві, збільшувались покликання, а самі місії протривали майже рік і монахи повернулися аж у листопаді 1929 р. [8, 16].

Після добромилівської реформи 1931 р., внаслідок якої обрали центральне керівництво ЧСВВ, надано кілька розпоряджень, які ще більше структуризували Чин і його діяльність. Важлива роль мала надаватися видавництву, яке розділялося на дві складові – наукове та популярне (для широкого читача) [9, 28]. При кожному монастирі мали робитись щомісячні оголошення, за якими настоятель надавав кожному ченцеві виконувати певні релігійні функції, які він мав обов'язково зробити [9, 29]. В кожному монастирі заводилась книга де записуються усі богослужіння, місії і відправи, а також надходження від них, навіть при умовах найдрібніших дарів [9, 29-31]. Окремо мала існувати книга в яку мали записувати кількість причасників, а настоятелям щороку звітуватися з цього приводу [9, 31]. Щодо реколекцій то вони мають здійснюватися окремо для схоластиків, священників і братів [9, 31-32]. Після цих розпоряджень діяльність Чину стала більше організованою, як всередині так і зовні. Ці правила поширювалися і на реформовані монастирі Підкарпатської Русі, оскільки одразу після реформи тижневі оголошення існували в Мукачівському монастирі. Наприклад на 27 грудню (6 грудня) 1931 р. розпорядок тижня був наступний: в середу Службу Божу на честь Св. Йосифа проведе Магістр; трапезу благословляє Соцій; в середу причастя на честь Св. Йосифа пожертвує брат Симеон Бужара; на протязі тижня – причастя і рожанець за розвиток чину – брат Гавриїл Ханик. Взагалі протягом 1921-1931 рр., отцями-василіанами на Підкарпатській Русі було проведено 110 народних місій, 132 закриті реколекції і вислухали понад 20 тис. сповідей [25, 58].

Про значну організацію місіонерської роботи свідчить розпорядження протоігумена провінції о. Полікарпа Булика від 24 січня 1934 р., про

порядок підготовки і проведення місій. Крім основних позицій схвалених Добромильською реформою 1931 р., в розпорядженні протоігумена окремим пунктом вказувалось на підготовку проповідей. Деякі монахи не якісно готувалися до місій, а тому він надав наступні розпорядження: по-перше місійний проповідник наперед має повідомити своїх співтоваришів, які проповіді він має говорити, і від них не відступає, лише у випадку надзвичайних причин; по-друге кожна проповідь має бути добре опрацьована і всесторонньо обдумана, а також, що важливо, добре пояснена; по-третє молодші місіонери обов'язково мають бути залучені до цього процесу, для отримання основ щодо значення, способів і будови місій та реколекцій [10, 4]. Незважаючи на певні проблеми все свідчить про те, що монахи ретельно готувалися до проповідей, а крім того практично навчали майбутніх наступників, що було дуже позитивно для Чину. Велику роль місіям надавали в колишньому Мараморощі. Підготовка місій була досить ґрунтовна і зкоординована з місцевою церковною владою.

Наприклад, на пропозицію місцевого настоятеля, місія в м. Хуст мала тривати лише 4 дні, але в пропозиціях по підготовці місії протоігумена о. Полікарп Булик пропонував провести місію з 12 до 20 травня 1934 р., а всього мали виголосити 20-24 наук (проповідей) [10, 37]. Крім того місцева влада мала інформативно підготувати вірників, обрати оптимальний час для проповідей (зручний для вірників), через місцеві шкільні органи залучити шкільну молодь, повідомити проповідників про недоліки місцевих вірників, щоби вони в проповідях це могли підкреслити, оголосити про місію у сусідніх парохіях тощо [10, 37]. З цього зрозуміло – підготовка до місій і реколекцій була досить ґрунтовною – залучалась молодь, вірники сусідніх єпархій, а самі місії тривали в середньому 8 днів і завершувались сповіддю і причастям. Така організація принесла великі плоди.

Після створення провінції Св. Миколая на Підкарпатті (1932 р.) монахи ЧСВВ продовжували бути опорою для світської церкви і, зокрема, єпископа о. Олександра Стойки, бо місцеві настоятелі продовжували запрошувати саме монахів-василіан, які були вправними проповідниками. Наприклад, протягом 1935-36 рр. «географія запрошень» була досить обширною – Гендеровиця, Ганичі, Луково, Фанчиково, Руські Комарівці, Чома, Солочин тощо [16, 1-12]. В декреті о. Олександра Стойки 12 жовтня 1935 р. надавались розпорядження місцевим настоятелям проводити роз'яснення місцевим вірникам про значення місій, які мали проводитись, а з 20 жовтня призначено місійний тиждень [16, 15]. Це свідчило про підтримку єпископом і Римом місіонерської роботи, яка проводилась в першу чергу монахами-василіанами.

Про значний розвиток місійного руху свідчить проведення василіянами протягом березня-квітня 1935 р. чотирьох місій (Ганичі, Минай,

Фанчиково, Онок) і шести реколекцій в Ужгороді [10, 90]. Важливо, що для вірників, які не володіли руською (українською) мовою, місії проводились рідною мовою, наприклад, у Минаю і Фанчикові о. Теодор Легеза проповідував по-угорськи [18, 79-80]. У звіті о. Антона Станканинця 25 квітня 1935 р. повідомляється про реколекції в жіночій семінарії (проводив о. П. Булик), Горожанській школі (о. Й. Станканинець), чоловічій семінарії (о. І. Сатмарі), гімназії (о. В. Ваврик), для місцевих жінок (о. А. Станканинець), духовна семінарія (о. М. Повх), причому на останній реколекції був присутній сам єпископ, а в середньому було близько 200 учасників, які вислухали в середньому близько десяти наук [10, 90]. З цих місій і реколекцій зрозуміло – монахи самі приходили до вірників, а тому вони мали надзвичайний успіх. Позитив був саме в тому, що не вірники приходили до церкви, а саме церква, в особі монахів-василіан, приходила до них, причому проповідували і на рідній мові.

Як вже зазначалося місії проводилися не лише на Підкарпаттї. З 1933 р. оо. Теодор Легеза та Мар'ян Станканинець почали здійснювати місії в США [21, 96]. Місіонером у Бразилії був о. Йосафат Рога, який в 1934 виїхав у свій рідний Прудентополіс, звідки у «Листі з Бразилії» повідомляв, що навчати по-українськи там заборонено [19, 150]. Велику місіонерську роботу проводив о. Христофор Миськів, який надавав велику роль у своїй роботі з молоддю – виховання її в християнському і патріотичному дусі. Ще 29 грудня 1933 р. він був призначений єпископом навчати релігії в 5 народних школах – Костьова-Пастіль, Розтока-Пастіль, Бегендят-Пастіль, Мочарі і Мирчі [14, 2]. Зокрема, він проводив місії між українцями в Празі та її околицях протягом 18 квітня – 14 травня 1935 р., про що йдеться в звіті 22 травня 1935 р. протоігумену [10, 93]. За цей час о. Христофор провів велику роботу – висповідав 140 українців, в неділю і на свята проповідував; протягом 25-28 квітня проводив реколекції, де щодня мав по дві проповіді; приготював великих дітей до хрещення, миропомазання, сповіді, Св. Причастя; навідувався до українських товариств і робив проповіді на релігійні теми; заходив навіть до окремих родин, щоб намовити їх на сповідь і легалізувати подружжя; проводив диспути на релігійні теми, які приводили до успіхів; організовував українських студентів у Празі; мав дві служби в Ревніцах, та місійну екскурсію в Літомеріцах [10, 93].

Взагалі його думка про місію досить прикра, хоч його тут радо вітали, бо душевний стан вірників на дуже низькому рівні (не хрестять дітей, не сповідаються тощо), а тому до Праги необхідно вислати, як мінімум трьох священників – для русів, для українців і для українців у інших містах Чехії [10, 90]. Взагалі місійна робота була дуже необхідною і загалом вдалася, хоча роботи, як свідчить даний звіт було дуже багато, а всю її за одну місію виконати неможливо. О. Христофор Миськів разом із о. Іваном Сатмарієм вступили до українського пласту при торгівельній

академії й стали курінними капеланами [25, 93]. Він організував Марійську дружину (глибоке почитання Пресвятої Діви Марії), заснував товариство «Борців Христа» тощо [25, 93]. Діяльність цього місіонера в Празі і на Підкарпатті мало велике значення.

Отже, місійна діяльність монахів-василіан за винятком релігійних аспектів і «реанімації» довіри до греко-католицької церкви, була складовою реформи ЧСВВ. Але на Підкарпатській Русі крім осучаснення чернечого життя монахи відновлювали місцеві традиції і культуру. Саме в цей час тут поширюються проукраїнські мотиви і погляди, які не сприймалися офіційною владою, хоч це не дуже вплинуло на успіх такої діяльності. Тотальна мадяризація Чину в австро-угорський період ледь не призвела зникнення ордену, але з іншої сторони лише два десятиліття призвели нового розквіту ЧСВВ на Закарпатті. Самі ж місії проводилися не лише на Підкарпатській Русі, а й в усіх куточках землі, де були вихідці з цього краю, що свідчить про надзвичайно велику роль місіонерської роботи монахів ЧСВВ провінції Св. Миколая.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бендас Д. Єпископ Петро Гебей. Видатний культурно-освітній діяч Мукачівської єпархії // Благовісник. 2004. № 9 (148). Річник 13. Серпень. С. 5.
2. Болдижар М. Антинародная деятельность униатской церкви (на материалах Ужгородской унии). Львов: Вища школа, 1980. - 200 с.
3. Великое торжество в Мукачевском монастыре // Благовестник. Число 7. Рочник VI. 1 юлія, 1926. С. 97-98.
4. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). Ф. 9 «с»/2. Президія Земського уряду Підкарпатської Русі в Ужгороді. Оп. 2. Спр. 779. Переписка з міністерством внутрішніх справ, міністерством народної освіти, поліційними і жупанатськими органами про діяльність монастирів василіан на Підкарпатській Русі. Т. 1. На 176 арк.
5. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 3. Спр. 1291. Выписки с церковных миссий, находящихся на территории Подкарпатской Руси. На 4 арк.
6. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 3. Спр. 1327. Сообщение апостольской нунциатуры в г. Прага настоятелю Ужгородского монастыря об ассигнировании денежных средств на организацию миссионерской деятельности в Риме. На 1 арк.
7. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 3. Спр. 1371. Переписка монахов настоятелей монастырей ордена василиан по церковно-административным вопросам и др. На 75 арк.
8. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 3. Спр. 1421. Переписка находящихся в Америке монахов-миссионеров с генеральным настоятелем ордена василиан о результатах церковных миссий. На 16 арк.

9. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 3. Спр. 1504. Постановления генерального капитула монастыря ордена василиан в г. Риме за 1931 г. На 33 арк.

10. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 3. Спр. 1623. Переписка священников Мукачевской епархии с настоятелем Мукачевского монастыря об организации миссионерской работы иеромонахами ордена василиан в селах епархии и по др. церковным вопросам. На 100 арк.

11. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 4. Спр. 525. Циркуляр протоигумена василианского ордена и переписка с духовенством о миссиях и по другим вопросам. На 87 арк.

12. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 5. Спр. 452. Преписка с Григорианским институтом в Риме по административным вопросам. На 6 арк.

13. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 5. Спр. 461. Частная корреспонденция игумена Поликарпа Булика. На 24 арк.

14. ДАЗО. Ф. 64. Монастырь ордена василиан г. Мукачево. Оп. 5. Спр. 473. Личные документы монахов. На 139 арк.

15. ДАЗО. Ф. 151. Правление Мукачевской греко-католической епархии, г. Ужгород. Оп. 7. Спр. 1130. Прощение грушевского прихода о выдаче разрешения на отправление литургии на месте бывшего монастыря. На 2 арк.

16. ДАЗО. Ф. 151. Правление Мукачевской греко-католической епархии, г. Ужгород. Оп. 25. Спр. 3108. Послание епископа Александра Стойки о значении миссионерских недель и заявления приходских священников сел Фанчиково и Солочин игумену Мукачевского монастыря об направлении монахов для проведения миссионерской работы. На 15 арк.

17. Документи розповідають: збїрник статей та документів / Упорядники А. Гайдош, Л. Кирилук. Ужгород: Карпати, 1989. С. 189.

18. 3 мисїй // Благовестник. 1935. Число 5. Рочникъ XV. Май. С. 79 - 80.

19. Лист з Бразилїї // Благовестник. 1934. Число 10. Рочникъ XVI. Октобер. С. 149 - 150.

20. Нарис історїї Василїянського чину Святого Йосафата. Рим: Видавництво ОО. Василїян, 1992. 640 с.

21. Новина // Благовестник. 1934. Число 6. Рочникъ XIV. Юнїй. С. 96.

22. Пекар А. ЧСВВ. Митрополит А. Шептицький і закарпатські українці // Карпатський край. № 5-8 (111). Ужгород, 1995. Травень-серпень. Річник 5. С. 106 - 108.

23. Потройний наш ювілей // Календар Благовестника на переступний рок 1936. С. 61-65.

24. Станканинець Й. ЧСВВ. 10-лєтя заложення «Товариства Пресвятого Серця Христового» при церкви ОО. Василїян в Ужгородє // Благовестник. 1934.- Число 6. Рочникъ XIV. Юнїй. С. 81 - 84.

25. Фенич В. Цапулич О. Малоберезнянський Свято-Миколаївський монастир та нарис історїї чину св. Василїя Великого на Закарпатті / УжНУ. Ужгород: Вид-во В. Падыка, 2004. 188 с.

26. Шкраб'юк П. Монаший Чин Отцїв Василїян у національному життї України. Львів: Місіонер, 2005. 439 с.